

ESSZÉMOZAIK

B Ö N D Ö R P Á L

ALKALMI JEGYZET

Telefonoztak a kiadómtól, hogy szereztek pénzt, őszre kiadják a verseskötetemet. Vékonyka könyv lesz, mindössze huszonkét vers, ezért sikerülhetett ilyen gyorsan összekalapozni a rávalót. Kérdezték, akárok-e hozzátenni valamit, változtatni esetleg, vagy kihagyni. Ezen el-töprengtem rövid ideig, majd a kötet cím alá odaírtam: Alkalmi versek.

Miért?

Amikor 1998 nyarán, vagy már inkább őszén, pontot tettem *A változásom könyve* című könyvnyi terjedelmű versem, versfüzérére? végére, mintha egy átoktól szabadulhatnék meg végre, magam sem tudom, hogy miért, több mint harminc év után lakatot tettem arra az alacsony drót-kerítéssel elkerített, mindenféle gazzal benőtt mező hitvány kapujára is, amit, kissé nagyképpően, költői műhelyemnek neveztem. Mi tagadás, valamelyest el is voltam veszve, nem tudtam, mit kezdjek magammal most, hogy már többé nem vagyok költő.

Felelőtlenül szerettem volna élni, az írástudók felelőssége nélkül, hónapokig nem töprengtem el azon, hogy mi léssen azon szapphói sorral, mely nem az ötödik szótag után törik meg. Semmiről sem akartam tudni semmit. Egy nyugágyba képzeltem el magam, ahol mindent el lehet felejteni, nemcsak a vérengző fenevadak parlamenter padosorokba szorult, képmutató visszafogottságát, hanem önmagam lassú, majdnem jókedvű elbutulását is. Már-már sikerült.

Aztán mégsem. Halál, megint halál, bombázás, hazugság és ötórás sorbaállítás egyetlen doboz cigarettáért. Írni kezdem újra . . . mintha újságcikket. Mintha riportot, jegyzetet, kommentárt. Miért, kinek? Nem ezt akartam.

De mi köze ehhez az olvasónak? A délután folyamán ötször írtam le az alcímet: Alkalmi versek, és ötször töröltem ki. Végül úgy döntöttem, hogy felesleges az alcím. Alkalmi, esetleges minden, amit teszek, az utóbbi néhány esztendőben pedig hatványozottan az. Alkalmi ez a dilemmám is a kötet alcímével.

Ez a jegyzet tehát arról szól, ami nincs.

Mint minden írás.

JEGYZET AZ ÁRAMSZÜNETRŐL

- Most ültél le megírni a cikked, mikor megérkezett a paradicsomlé?
- Tudhattam én, hogy a paradicsom egy nappal előbb érkezik meg?
- De a cikked megírhattad volna két nappal ezelőtt is.

A helyzet bonyolult, a nyári konyhában megfőzésre váró, hatvan liter szép, sűrű paradicsomlé, ráadásul a Drimikének egyetlen kiskutyája van csak, és rengeteg a teje. Ennek következtében a kutyus olyan kövér, hogy két megtett lépés után már leül pihenni, Biankának viszont négy csemetéje van, alig győzi megszoptatni őket, az Egyesült Államok Keleti-partvidékén pedig huszonnégy órás áramszünet volt.

– Mit motyogsz?

– Áramszünet van Amerikában. Huszonnégy órája már.

– Nálunk évekig az volt hír, ha néha huszonnégy órát egyfolytában volt áram.

– Nos, segítesz megfőzni a paradicsomot, vagy az amerikaiakat sajnálsz?

– Akkor már inkább a paradicsomfőzés. De gondoljál csak bele, egy svájci honpolgárnak ez az áramszünet komoly hír lehet, megtárgyalják a szomszédoddal, hogy milyen trehány népség ezek az amerikaiak.

Áramszünet, paradicsomfőzés, káposztasavanyítás – e szavaknak szerte a világon más és más az akusztikája.

– Megyek már!

Vagy a paradicsomlé savanyodik meg, vagy az élmény, mely e jegyzetet kellett volna, hogy életre keltse. Habár a haladás óriási – néhány éve még magunk passzíroztuk a paradicsomot, ma a kész lét vásároljuk meg, néhány éve még minket bombáztak, most a tévén nézzük, hogyan tanítanak mősre másokat –, én ettől valahogy mégsem lettem éppen feldobva. Persze be lehet menni a boltba is, és paradicsomlét venni, savanyú káposztát venni, könyvet venni, Mercedes kocsit venni. A lehetőségek korlátlanok, a jegyzetek végesek. A kiskutyák egy-másfél hónapos korukban kimásznak a szülőládából, és megindulnak a nagyvilágba.

– Holnapra mit tervezel?

– Valami kifinomultabbat, neked valót, művészt: kovászos uborkát! A papírforma szerint ugyanis uborkaszegzson van.

Áramszünet Amerikában, útblokád az Európába vezető utunkon. Bagatell.

FÉLKÉSZ JEGYZET

Milyen csodálatos ez, reggel ébredés után kitámolyogsz a fürdőszobába, megfordítod a csapot, és máris folyik a kellemes, langyos víz; lezuhanyozol, felöltözöl, elmegy a boltba, ott pedig a polcokon állnak a különböző kenyerek, a hűtőben tej, tejföl, majonéz . . . Munkába autóbusz visz, esetleg saját kocsival mégy, és ott, ha kint hideg van, meleg iroda, bolt, üzem vagy gyáracsarnok vár. De te ezt már észre sem veszed, olyankor csak, ha valamilyen fennakadás van, ha valami meghibásodott, ha a rendszer nem működik. De ezen sem kell sokat törnöd a fejed, fellapozod az újságot, vagy bekapcsolod a rádiót, tévét, és megtudhatod, hogy ki a hibás az üzembizarrért. Megeshet ugyan, hogy a két fél egymást hibáztatja, de ez lényegében nem változtat a dolgok állásán, nem azért vagy te itt, hogy bármit észrevegyél, eltöprengjél ezen-azon; a véleményed is mások dagasztják, kelesztik, sütik meg, legfeljebb választanod lehet a különböző kész és félkész termékek közt. Félkész termék vagy magad is, az óriási, globális hálózat része. Nem vagy többé, ahogy Baudrillard mondja, sem alany, sem tárgy, sem szabad, sem elidegenedett, sem egyik, sem másik: ugyanaz vagy a helyettesítéseinek eksztázisában. Ma már nemcsak hogy nem vagy otthon az égben,

de itthon sem vagy e világban; a huszadik századnak vége, borzalmas tanulságai pedig használhatatlanok. Különbén is, kezünkben híján már a tűzgyújtás türelmének – írta egy méltán háttérbe szorult költő a múlt század hetvenes éveiben –, újra sem kezdhetnénk az egészet. Megtá-
nultuk, hogy mi az a kényelem, de fogalmunk sincs, hogy mi a szabadság. Ebből következően, néhány évtized múlva, úgy sejtem, az olvasó óhatatlanul félreérti majd a huszadik század irodalmát, ahogy mi a régebbi korokét, különösképpen az iróniára lesz majd süket, melyből, szerencsére, ezúttal csupán a jegyzet végére jutott egy kevéske, az is félkészen és mélyfagyasztva, hogy idő előtt el ne romoljon – nem a cikk, hanem a szerzője.

LÁBJEGYZET EGY IDÉZETHEZ

Ne hidd, nem igaz. Semmi nem igaz, ami történik, és amit úgy hívnak: valóság. Ne hagyd lebeszélni magadat. Ami történik, az mind véletlen, az nincs rendben, ahhoz semmi közöd, mert az lehetetlen. Nem igaz, amit látsz, nem igaz, amit te mondasz másnak, nem igaz, ami fáj, nem igaz, ami utáltat és kétségbe ejt.

Így kezdi Szép Ernő *A szív albumába* című karcolatát, és az egyszeri, bonyolultan zavart ember erre csak bölintani tud: Persze, hogy nem igaz, nem lehetne azt épp ésszel elviselni, ha igaz lenne mindaz, ami történik. Világos, semmi sem igaz abból, amit látok és hallok. Hogy is lehetne igaz? Nevetséges.

Ami igaz, az mind csak jó és szép, mert csak jót és szépet akarunk, mert csak jóért és szépért jöttünk, mert csak jó és szép, ami kell nekünk.

Az egyszeri, bonyolultan zavart ember felkel a székéből, megvakarja a kutyája fejbűbját, és odalép az ablakhoz. December van, hideg van, mínusz hét, de süt a nap. Karácsony közeleg, a szeretet ünnepe. Karácsony után választások lesznek, mindenki jót és szépet ígér. Az ember a saját fejbűbját is megvakarja. A dérlepte gypen verebek ugrándoznak, kutakodnak. Mi készül itt?

Az egyszeri, bonyolultan zavart ember felteszi melegedni a vizet, kávéfőz, törökösen. Megissza a vérnyomáscsökkentő pirulát, majd fellapozza az újságot. Nem igaz, motyogja, legyint, továbblapoz, kortyint a forró kávéból. Körülnéz, és lapoz tovább rendületlenül.

Olyan jó és olyan szép és olyan drágalátos finom minden, ami igaz, hogy itt csak belepné a por, és elsorvadna a melegtől, és széttépődne a széltől, és megfagyna a hidegtől, és összetörne a lármától.

Összetörne a lármától . . . Leteszi az újságot. Kikapcsolja a rádiót. Kikapcsolná az agyát is, de nem tudja, hogy hogyan kell. Az egyszeri, bonyolultan zavart ember az órájára pillant, még majd-lekési az autóbust. Nem kési le. Negyven perccet autóbuzozik Újvidékig. Az állomásra mindig gyalog megy a munkahelyére, az Újvidéki Rádióba. Ez tizenkilenc perc, ha siet, huszonöt, ha sétál. Most siet, hogy majd bemondja: Kedves hallgatóink, nem igaz az, amit látnak, az sem igaz, amit mi bemondunk, az igaz, amit az éjszaka álmodtak, amiről reggel ábrándoztak. Ami igaz, az mind csak jó és szép. Még akkor is, ha belepi a por, ha elsorvad a melegtől, akkor is, ha széttépi a szél, ha megfagy, ha a láрма összetöri . . . Talán.

KARÁCSONYI JEGYZET

Hódolat Karinthy Frigyes emléke előtt

Nem tudok én igazi ajándékot osztogatni / Mint a tehetősek aranytollat és cigarettatárcát – így kezdi Karinthy Frigyes a Karácsonyi karének című versét, aki költőnek is a legjobbak közé tartozik, csak ezt kevesen tudják, elsősorban a zseniális humorista, de az egyik legjobb magyar regény, az Utazás a koponyám körül szerzője is, elhomályosította a kitűnő költő hírét. A folytatásban éppen erről a háttérbe szorult emberről, önmagáról, Karinthyról, a költőről beszél: Én mindenféle szép szavakat gyűjtöttem / Adogattam olcsón, még nekem is maradt, / Gondoltam ezekből csinállok most valamit / Komponálok egy szép karácsonyi korált / Amit aztán majd együtt fogunk énekelni . . .

Bennem is mindenféle szavak halmozódtak fel az évtizedek során, kevésbé szépek már ugyan, mint voltak Karinthy idejében, megkoptak az idő óta a sok használatból, a rengeteg üres dumától, de nálam ügyesebbek és jobbkedvűek még mindig helyes kis mondatokat tudnak belőlük olykor összeeszkábálni, pontosakat, gördülékenyeket, sajnos hamisakat is sokszor, én meg, lám, csak idézgetek és dadogok ilyen ünnepi alkalmakkor is. Természetesen ezért nemcsak a szavak a hibásak,

hanem inkább én, akinek csupa az alkalomhoz nem illő dolog jut az eszébe; a karácsonyfáról is, e szent ünnep szép szimbólumáról éppen az, hogy bő másfél évtizede erre mifelénk kevesen tehettek olyan ajándékot alá, amilyent szerettek volna. Nem a pénzbeli értéke teszi ugyan becsessé az ajándékot, hanem sok más minden, de mégis . . . Szegénynek lenni nem jó, mi pedig alaposan leszegényedtünk. No persze a karácsony nem a gazdagságról és szegénységről szól, hanem a szeretetről, a szeretet ünnepe ez a mai. Attól félek, hogy nem csupán anyagilag mentünk tönkre, de önzőbbek is lettünk, számítóak, ridegek, igazi szeretetre egyre kevésbé képesek. Hogy erről megbizonyosodjunk, elég egy rövid séta a városban, egy utazás a túlszűfolt autóbuszokban. Még alapvető udvariassággal sem igen találkozunk manapság, nemhogy szeretettel.

Mit tettél ártatlan szívemmel, gyalázatos kor – kérdezi egy másik karácsonyi témájú versének legelején Karinthy a *Karácsonyi elégiában*. Valóban, mit tett velünk a kor? És lehet-e a kor, az, hogy kegyetlen időket élünk, élünk meg, kifogás bármire? És elég-e az, hogy karácsonykor átöleljük szeretteinket, vagy akár az egész világot, és kedvesen mosolygunk mindenkire? Aligha.

El az arcunkról ezt a megfagyott lárva mosolyt – írja Karinthy. – *Most ordítsunk legalább együtt egy rettenetést.*

Ne álszentek legyünk, hanem emberek, és ordítsunk legalább együtt, mondja a költő, egy rettenetést, ha énekelni már nem tudunk, nem bírunk mindazok után, amit át kellett élnünk.

Nem tudom, lehet, hogy tényleg ordítanunk kellene egy rettenetést, nem tudom, tényleg nem tudom, hogy az mennyit segítene, de valami mást tudok, valami másban biztos vagyok: Hazudott Karinthy, kedves hallgatóink, hazudott szemérmetlenül, dehogyan nem tudott ő ajándékot osztogatni, szebbet, igazabbat és – sajnos! – időszerűbbet, én sem tudok most önöknek ajándékozni, mint a *Karácsonyi karének* befejező része:

*Ez a perc még a miénk s nem féltjük a többit
Lángoló kévékkel keljen fel holnap a Nap
Hallani fogják mások tenger alól messze dalunkat
És minden karok zengjenek és mindenik oltár
És mindegyik vallás ki hisz téged egyisten a földön*

*Orgonaszóval és sófárral és trombitahangon
El illah il Allah és Löchó Daudi és Kirie Eleison
És mindegyiken túl vékonyan csilingelő karácsonyi csengő
Amivel kisfiamat hívják holnap a fenyőfa tövébe
Circumdederunt me gemitus mortis
Gloria in excelsis Deo Krisztus megszületik.*

JEGYZET A KONKOLYRÓL

Illenék pontosan idézni, de nem emlékszem, hogy hol olvastam, Kosztolányi mely jegyzetében, tárcájában, karcolatában, mivel pedig ezekből több vastkos kötetnyi van, most kikeresnem, felkutatnom nincs időm, lévén egy óra múlva jómagamnak is jegyzetet kell beolvasnom a rádióban, ezt, amit most hallgatnak, de e pillanatban még nekem sincsen fogalmam, hogy miről fog szólni. Arra sem emlékszem, hogy a költőről írja ezt, vagy az íróról általában, de ez talán nem is annyira fontos. Tehát Kosztolányi szerint, az emberiség kegyesen megbocsátja a költőnek vagy az írónak, hogy nem csapta be, mint a politikusok, s eltűri, hogy a szólamok konkolyába búzát keverjen. A szólamok konkolyába egy kis búzát keverni, ez olyan pontos és kifejező, hogy nincs kizárva: helyesen idéztem. Nem fér hozzá kétség, ez az író dolga, se több, se kevesebb. Csakhogy a dolog nem ilyen egyszerű, ki mondja meg, hogy mi a konkoly, és mi a búza egy virtuális kupacban? A kritikus? Az olvasó? Maga az író? Az idő?

Az a gyanúm, hogy Kosztolányi idejében még kevesebb volt a konkoly, gondoljunk csak bele, tévé se volt, Internet se volt, és búzát is alighanem többet tudtak belekeverni az akkori költőóriások az óriási tárolókba, mint mi a mostani halványabb tehetségek a még sokkalta nagyobb tárolókba; írói programunk mégsem lehet más, holott nem tudhatjuk, jut-e majd a mostani termésbe egyáltalán néhány búzaszem. Nem panaszkodom – szépen is festenénk, ha minden homokszemből gyöngy lenne, nem tudnánk közlekedni tőlük e planétán –, csak jelezni szeretném, hogy az író akár félóránként eshetne kétségbe, ha a visszajelzésekre várna, vagy azoktól tenné függővé következő lépését, akarom mondani, következő mondatát.

Letelt az egy óra, mennem kell a stúdióba, és még mindig nem tudom, hogy miről akartam írni. Nem is akarom tudni. Mindjárt kigyullad a vörös lámpa, és el kell kezdenem beszélni, olvasni. Itt van, már mondom is. Hallják? Már el is mondtam.

Kedves hallgatóink, mi lesz velünk?

VIRTUÁLIS JEGYZET

A lakat vonzza a tolvajt, mondja Seneca, akit aztán Montaigne idéz valahol, onnan emlékszem e szentenciára. Évekig nem is zártuk be soha az autónk, se bel-, se külföldön, házunk ajtaját is mindmáig csak éjszákára, kapuját pedig sohasem. Nem is lettünk betörés áldozatai soha. Illetve egyetlenegyszer mégis, akkor sem mi, hanem a sógorom, aki a bombázások idejére családostul kiköltözött Újvidékről mihozzánk, Temerinbe. Mint jól nevelt vendégek, átvették a házigazdák szokásait, ők sem zárták be a gépkocsijuk ajtaját. Ki is lopták belőle az autórádiót; igaz, kivételesen jó szerkentyű volt, amennyire én értek hozzá, és különben is rendkívüli állapotok uralkodtak. Úgyhogy ez az eset éppen megtenné annak a kivételnek, mely erősíti a szabályt, gondolom én. Seneca mondása tehát többé-kevésbé érvényesnek tűnik, ami a valós világot illeti. De mi van a virtuális világgal? Például az Internettel, ezzel a hatalmas kiterjedésű, és egyre növekvő, virtuális világgal, melyen nincsen lakat, melynek minden pontjához szabad hozzáférése van minden halandónak? Zárójelben tegyük hozzá, hogy azért mégsem vásárolhat mindenki számítógépet, még ilyen használt, divatjamúlt, a fejlett világban ócskavasnak számító darabot sem, olyat, amilyent én vásároltam a múlt hónapban, hogy a világhálón találja magát. És nyissunk meg hirtelen még egy zárójelet, tudniillik vannak azért az Interneten, ne feledjük el, olyan helyek is, melyekhez nincsen hozzáférésünk, ha nem fizetünk. De mindezen megszorítások ellenére, az Internet, ez a virtuális világ meglehetősen demokratikus helynek tűnik, különösképpen ebből a perspektívából, ahol nekünk élünk adatott.

És mégis mi történik? Rövid helyzetjelentés következik. Fiatalabbik fiam éppen újrainstallálja a gépét, ugyanis egy vírus használhatatlanná tette azt, jómagam a villámpostáról mondtam le addig, míg címet nem cserélek, tudniillik a virtuális postaládámat elárasztották az ostoba, nem

kért hirdetések. Munkahelyemen pillanatnyilag, az idén már sokadszor, nincsen Internet-hozzáférés, mivel a virtuális trójai falóból, a megfelelő pillanatra várva, éppen most ugrottak elő a minden rosszra beprogramozott virtuális akhájok, és kaszabolnak le mindent, mindenkit, aki az útjukban van. Végül is, könnyebben elviselem, ha a virtuális világban leszek földönfutó, mint a valóságban, de lassanként kezdem rosszul érezni magam már olyankor is, amikor a valóság elől szöknék meg éppen, az Internet kínálta virtuális szabadságban barangolva, mivel az ilyenkor tapasztalt szorongásaim egyre inkább kezdenek hasonlítani a valósághoz. Szerencse, hogy még mindig le tudom hunyni a szemem, és a képzelőerőm sem sorvadt el teljesen, pedig mintha erre menne ki e pillanatban a játék. Vagyis: mintha ma is, és a jövőben is, miként a múltunkban is volt, arra menne ki a játék, hogy az építő, teremtő, vagy pedig a romboló erők győzedelmeskednek-e majd bennünk, mégpedig egyéneként, névre szólóan, mivelhogy mindkét hajlandóság mindannyiunkban létezik.

Íme hát a történet, amelyre nem vártunk.

A múlt héten, tél van, most van az ideje, térdig érő hóra ébredtünk. Örültem is neki, meg nem is, két óra hosszát lapátoltam, tisztítottam tőle a járdát a ház előtt, a kocsibejáratot a garázsig. Aztán megjelent az utcán egy csapat gyermek, akik egyértelműen örültek neki, komoly munkával egy kétméteres, óriási hőembert építettek, a szüleik is bekapcsolódtak a mulatságba, nemcsak sárgarépaorrt kapott az újszülött óriás, de a megszokott pirosfazék-tökfödő alá valódi parókát kapott, rúszozott ajkakat, komoly, bojtos fülvédőt, sőt szép, tarka sálat is. Nem volt akármilyen látvány, mondhatom. Délután közepéig ő uralta a se rövid, se hosszú utcánkat. Akkor megjelent egy másik, az előzőnél nem kevésbé népes gyermekesereg, és hihetetlen dühvel lerombolta a büszke, fehér óriást . . .

Két nap múlva hirtelen felmelegedett a levegő, szinte tavasziasra fordult az idő. Órák alatt eltűnt az építkezésnek, alkotásnak, de a destrukciónak is minden látható maradványa, jele. Havas sár maradt csak, ragadós piszok, undorító pocsolya. Közben a téli szünidőnek is vége szakadt, hogy mindkét, a rövid történetünkben szereplő gyermekesereg meginduljon az iskolába. Ugyanabba az iskolába, ugyanazt tanulni Kopernikuszról, Darwinról, Hunyadi Jánosról, alias Szibinyanin Jankóról.

Ha ez nem egy virtuális jegyzet lenne, kedves hallgatóink, most következne a tanulság, mellyel úgysem tudnánk mit kezdeni. De egy rövid megjegyzés azért engedtessek meg mégis e jegyzet szerzőjének; a daliás hőember, bárha csak néhány óráig élt, nem a képzelet szüleménye volt – habár a képzelet teremtette –, hanem annak a legvéresebb valóságnak a része, amelyben élünk. És hogy ennek mi köze az Internethez? Éppen annyi, amennyi az elrontott álmainkhoz.

Elhangzottak az Újvidéki Rádióban